

храму – символ вічної Церкви. Усі церковні події, всі співучасники церковного життя розміщені на всьому просторі храму і включені в складну символічну ієрархію. На північних і південних стінах храму – зображення Вселенських соборів – важливих подій церковної історії.

Притвор – символ світу неоновлення, ще лежачого в гріхах, навіть самого пекла. Тому притвор знаходиться в західній частині храму, протилежній до вітваря - символу раю. Тут стоять оголошені, ті, хто готується увійти в Церкву, стати її членами і ті, хто кається, знаходиться під епітимиєю – тобто усі, кого Церква не допускає до Причастя. Вони знаходяться між Церквою і світом, не виганяються із храму і можуть перебувати в ньому до певного моменту, але не повинні брати участь у внутрішньому житті Церкви та її Таїнствах [7].

Хрест є головним християнським символом. Поклоняючись образу хреста, ми бачимо в ньому, насамперед, символ Самого Христа і символ того хресного шляху, який Він заповідав нам: «Якщо хтось хоче йти за Мною, хай зречесть себе самого, візьме хрест свій і йде за Мною». Вид хреста вказує на таїнство Трійці: своєю вертикально він вказує нам на Найвищого Отця, поперечною перекладиною – на Сина і Святого Духа, адже Давид каже: «руки Твої сотворісте мя, и створишь мя, тобто створив Син і Святий Дух» [8].

О. Шмеман нагадує, що і Великий Ісая називає Христа «каменем спотикання і скелею спокуси», за який спіткнуться багато «і впадуть і розіб'ються ... Камінь випробуваний, наріжний, міцний, віруючий в нього не осоромиться» (Іс. 8, 14; 28, 16; Рим . 9, 33) [9]. Символізуючи Христа, камінь символізує одночасно і тверду віру в Христа. Так, висловлюючи свою віру, апостол Петро сказав до Господа: «Ти Христос, Син Бога Живого», Господь йому відповів: «Ти Петро (значить камінь), і на цьому камені Я збудую Церкву Свою». Апостол Петро у посланні називає вірних «живими каменями», кажучи: «Приступаючи до Нього (Ісуса), каменя живого ... і самі, немов те каміння, будуйте дім духовний» (1 Пет. 2, 45). Безліч каменів у світі символізує безліч вірних - від початку, до кінця часу – згідно з обітницею Божою Аврааму про те, що потомство його по правій вірі буде «як пісок на березі морському» (Бут. 22, 17).

Таким чином, навіть сама матеріальна основа храму несе в собі глибокі християнські символи. Тому в наш час нових технологій і матеріалів необхідно дбайливе і розумне ставлення до традиції будівництва православних храмів.

Підводячи підсумок, можна з усією впевненістю сказати, що вивчення архітектурних особливостей давньоруського православного храму і його символіки може стати основою порятунку людини, яка живе в нових умовах і зіштовхується з багатьма спокусами. Такі дослідження можуть якісно доповнити існуючу вчення про християнські цінності та вічні основи життя.

Джерела та література

1. Бобков К. В. Символ и духовный опыт православия / К. В. Бобков, Е. В. Шевцов. – М., 1996. – С. 37.
2. Кудрявцев М. П. Русский храм / М. П. Кудрявцев // К Свету. – 1994. – № 17. – С. 59.
3. Кудрявцев М. П. Русский православный храм: Символический язык архитектурных форм / М.Кудрявцев, Т.Кудрявцева // К Свету. – 1994. – № 17. – С. 60.
4. Троицкий Н. Христианский православный храм в его идее / Н. Троицкий // К Свету. – 1994. – № 17. – С. 26.
5. Лосев А. Ф. Диалектика мифа / А.Ф.Лосев. – М., 1994. – С. 40.
6. Лосев А. Ф. Первозданная сущность / А. Ф. Лосев // Символ. (Париж). – 1992. – № 27. – С. 249.
7. Лосев А. Ф. Проблемы символа в религиозном искусстве / А. Ф. Лосев. – М., 1995. – С. 171.

УДК 903.26(477.81)

О.Жарська

ЛУННИЦІ З ФОНДІВ КУЛЬТУРНО-АРХЕОЛОГІЧНОГО ЦЕНТРУ «ПЕРЕСОПНИЦЯ»: ХАРАКТЕРИСТИКА ТА СЕМАНТИКА ЇХ ПОХОДЖЕННЯ

У статті зроблено спробу вивчення та класифікація лунниць з фондів культурно-археологічного центру «Пересопниця», прослідковано зміну форми лунниця з приходом християнства в Київську Русь.

Ключові слова: лунниця, підвіска, амулет, Київська Русь, Пересопниця.

The paper attempts to study and classification of assets lunnyts cultural and archaeological center "Peresopnytsya" followed Archeress change shape with the arrival of Christianity in Kievan Rus.

Keywords: lunnytsya, pendant, charm, Kievan Rus, Peresopnytsya.

Одним із важливих джерел вивчення дохристиянських вірувань та культури слов'янських народів є дослідження ювелірних прикрас. Їх вивчення дозволяє отримати цінну інформацію про конкретну культурно-історичну спільноту слов'ян в певний історичний період, простежити взаємозв'язок із сусідніми народами, визначити елементи запозичень у інших етносів, а картографування знахідок дає змогу простежити пересування окремих племен чи племінних груп [9]. У даній статті мова піде про культурні надбання Київської Русі, а саме підвіски у вигляді місяця - лунниці.

Ювелірне мистецтво Київської Русі має багату історію, беручи свій початок із часів, коли прикраси мали не лише практичне, а й естетичне значення. Орнаментика та традиції оздоблення прикрас праслов'янського періоду відіграли важливу роль у становленні та розвитку ювелірного мистецтва Київської Русі. Символіка сил природи – землі, води, сонця, місяця, зооморфні та антропоморфні зображення, язичницькі знаки у вигляді оберегів-прикрас знайшли своє відображення у давньоруських виробках Х-ХІІ ст. Поширення християнської релігії та зміцнення культурних і торгівельних зв'язків сприяло появі нових видів прикрас сакрального та світського призначення.

До нашого часу дійшло чимало виробів давньоруських майстрів: різноманітні застібки-фібули, ковані гривни, колти, підвіски-лунниці, а також «шумливі» підвіски у вигляді тварин, птахів, різноманітні типи та види браслетів, каблучки.

Традиційний костюм багатьох народів Середньовіччя доповнювали металеві прикраси. У вбранні давньоруської жінки прикраси були важливим атрибутом та були ознакою багатства і суспільної ваги. У звичайних людей прикраси були найпростішими, літі, пластинчасті та з дроту. У заможних прошарків населення і знаті - тонкі і дорожчі, іншим словом, ювелірні.

Нова хвиля інтересів до прикрас у вигляді місяця - лунниць з'явилася в 1990-х роках. Вивчаючи вплив релігійного синкретизму на приклади давньоруських лунниць, багато науковців починають їх еволюцію з території Європи від бронзового віку та виводять їх до малоазійських прототипів. Виникнення давньоруських прикрас у вигляді місяця відносять до язичницького періоду.

Лунниці – підвіски у вигляді півмісяця, знахідки їх відомі в Югославії, Чехосло-ваччині, Польщі, Угорщині, Німеччині, Фінляндії, Швеції. На Русі лунниці отримали широке розповсюдження вже у Х ст. та проіснували майже до ХІV ст. Тиснені широкорогі лунниці, покриті зерно у вигляді трикутників та зигзагів відомі в древностях Великої Моравії. Вони входили до складу прикрас знаті як великоморавської держави так і Київської Русі. Підвіски - лунниці відомі по скарбах, захованих Х-ХІ ст. Окремі екземпляри зустрічаються і в багатих курганних похованнях Х-ХІ ст. Як прототип зерновим лунницям виготовляли литі бронзові лунниці, що повністю відтворювали орнамент штамповано-зернених виробів.

Більшість нагрудних підвісок, в пам'ятках археології Х-ХІІІ ст., походять переважно з поховань і скарбів. На жаль, не пограбованих давніх княжих і боярських поховань майже не залишилось, до того ж, археологічний матеріал – це лише деталі від металевого убору і прикраси, які були його складовою частиною. Жодна категорія археологічних знахідок не має такої значної різниці у вартості, як ювелірні вироби. Над проблемою вивчення ювелірних прикрас працювали дослідники: М.В. Седова [15], Б.О. Рибаків [13, 14], В.В. Седов [16], Г.Ф. Корзухіна [7], Ж. Бланкофф [1], А.В. Успенська. На даний час працюють дослідники: С.В. Пивоваров [9], І.П. Возний, Ю.В. Мисько Ю.В., Томенчук Б.О. В їх працях подано опис основних знахідок предметів ювелірного мистецтва. Проте, від часу виходу їх праць, є новий накопичений матеріал, який не доповнено та разом з тим не було зроблено порівняння зі східноєвропейським населенням періоду давньоруської держави.

Питань, які не отримали до тепер переконливих доказів, залишається ще доволі багато. Чи зв'язані лунниці своєю появою з слов'янами чи були запозичені в сусідів? Чи дійсно лунниці представляють собою амулет язичницький і, тим більше в

християнський період? Яка семантика форми та декору прикраси, чим викликана їх різноманітність? Чи відображає різноманітність лунниць в часі еволюцію світобачення?

У колекції Культурно-археологічного центру «Пересопниця» зберігається 8 лунниць. Частина прикрас була передана жителями села Пересопниця, їх було знайдено в культурному шарі, вони частково втратили свою цінність тому, що достовірно невідомо, де саме та за яких обставин знайдено дані експонати. Інша ж частина лунниць була знайдена під час археологічних розвідок і має повне право бути введена до наукового обігу, дані знахідки деякою мірою розширяють наші уявлення про поширення прикраси серед населення Київської Русі. Не слід забувати і про знахідки лунниць в минулі роки, які зберігаються у фондах Рівненського краєзнавчого музею [10, с. 67].

ІАК 734 – «широкорога» лунниця Х ст., орнаментована геометричним орнаментом у вигляді косих ліній, в центрі та по краях лінії сходяться під гострим кутом. Вушко для кріплення збережене, розмір – 2,9x2,5 см. Даний тип лунниць цікавий тим, що трапляються подібні прикраси дуже великих розмірів від 5см. до 11см, а іноді і більше. Виконані такі лунници з тонкої срібної пластини, прикраса є край крихким виробом, який легко ламається. На думку Хамайко Н.В. [18, с. 325] подібні підвіски не належать до типу щоденних – мова йде про прикраси святкові, які одягалися дуже рідко, а це повністю суперечить її функції як амулета. «Охоронна сила» особистого амулету була неефективна без дотику до тіла людини. Більше того, справжні амулети часто ховалися від «злих очей» під одяг, в спеціальні сумочки, нашивалися поверх або зашивалися в тканину, щоб випадково не були загубленими. Як хороший приклад, подібного відношення, Хамайко Н.В. подає кавказький могильник IX-X ст. Мощева Балка, де в силу природних умов, збереглися залишки одягу та предмети із органічних матеріалів. На роль амулетів можуть претендувати інші лунници даного типу – бронзові литі, невеликого розміру. З'явилися вони на Русі в другій половині Х ст. саме тоді великі широкорогі лунници зникають з давньоруського убору. Малі ж широкорогі лунници продовжують існувати і пізніше. Литі зразки Х ст. повністю повторюють схему орнаменту великих широкорогих лунниць.

Згадана лунниця була передана у фонди музею жителем села Пересопниця знайдена в культурному шарі на території Окольного міста. Аналогічні лунници знайдено на околиці м. Луцька [8, с.34], широкорогі лунници з подібним геометричним орнаментом знайдено у складі Торговицького скарбу [12, с.11].

ІАК 645, ІАК 565, ІАК 733, ІАК 473 – «круторогі» лунници. Дані підвіски одного типу та з різним орнаментом. Лунниця - ІАК 645 прикрашена чорно, орнаментована по центру трьома колами різного діаметру та ріжками які повторюють контури прикраси, вушко збережене, розмір 2,1x2,3см. ІАК 733 – підвіска, мініатюрна, добре збережена та орнамент затертий і не читається, вушко збережене, розмір 2x1,7 см. Вказані лунници були знайдені на території Окольного міста в культурному шарі під час оранки, передані жителями села. Прикраса з номером ІАК 565 – лунниця мініатюрна, на лицевій стороні рельєфний орнамент у вигляді двох листочків які розходяться від вушка до ріжок. Вушко пошкоджене у верхній частині, розмір 1,7x2,1 см. Лунниця з колекції археологічних знахідок, отриманих в результаті археологічної розвідки, проведеної Рівненською філією ДП НДЦ «Охоронна археологічна служба України» в околицях села Пересопниця в 2012 році. Лунниця мініатюрна за номером ІАК 473 виготовлена примітивно, орнамент затертий, вушко втрачене, після втрати вушка пробите нове в тілі виробу, розмір 1,5x1,6 см. Знахідка передана «Охоронна археологічна служба України» походить з території урочище Загребля.

«Круторогі» лунници з'явилися пізніше, ніж «широкорогі», і відносяться в основному до XII-XIII ст. Середні «круторогі» лунници побутували в основному на території Північно-Східної і Північно-Західної Русі. Період найбільшого поширення цих прикрас припадає на XI-XII ст. В. Гольмстен датує їх в основному XII ст., хоча зустрічаються вони і в пам'ятках XIII ст. [8, с.34]

ІАК 304, ІАК 644, ІАК 64 – лунници з хрестом. Прикрашені псевдзерню, що нагадують грона винограду, по центру вміщений хрест. У двох з лунниць нижнє рамено хреста втрачене, розмір 3,0x3,0- 2,5x3,2 см., знахідки походять з культурного шару околиць Пересопниці. З'явилися дані прикраси на основі «серповидних» та «круторогих» лунниць в кінці XI ст. у східно- і західнослов'янських землях поширився новий тип місяцеподібних прикрас, включаючи варіант з хрестом. Поява двох елементів в підвісках, що поєднані серповидний місяць і хрест викликав особливе зацікавлення в дослідників, яке не вщухає і донині.

Вперше проблему виникнення, періодизацію та типологію давньоруських лунниць розглянула В.В. Гольмстен. Дослідниця запропонувала детальну їх типологію, в основу якої покладена техніка виготовлення, виду матеріалу, розмір та форма виробу. Намагаючись дати кожному з варіантів коротку назву дослідниця акцентувала увагу на варіантах оформлення «ріжок» лунниць, виділивши «широкорогі», «круторогі», «гостророгі» та «замкнуті». В.В. Гольмстен виділила ранній тип – широкорогі лунници (Х – середина XI ст.), і більш пізнішого часу (2 – а пол. XI – XII ст.) – круторогі, гостророгі та замкнуті (XII ст.). Датування давньоруських лунниць було уточнене на матеріалах Новгороду М.В. Седовою, дослідниця відмітила, що «круторогі» і «замкнуті» лунници в новгородських шарах зустрічаються не тільки в XII ст., а й в XIII ст.

Процес зміни «широкорогого» типу лунниць «вузькорогими» в рамках XI ст. відмітила і А.В. Успенська, вказавши на зміну розміру, форми, декору, техніки виготовлення. Дослідниця також в загальних рисах звернула увагу на зв'язок підвісок з культом місяця.

Б.А. Рибаків, вивчаючи семантику давньоруського убору, прийшов до висновку, що лунници являються язичницьким амулетом. Аналізуючи жіночий набір прикрас він зробив припущення, що лунници відносяться суто до дівочих прикрас або прикрас молодих жінок. При цьому в якості аргументу автор використав античне уявлення про Селену, богиню Луни, покровительку молодих незаміжніх дівчат [13].

Звернув свою увагу на символіку давньоруських лунниць також В.П. Деркевич. Посилаючись на цитати з древніх текстів, що ілюструють поклоніння слов'янами природним стихіям, він вважав, що у давньоруських місяцеподібних підвісках знайшло відображення древнє поклоніння місяцю. Автор вважав, що композиція на лунници могла означати нерозривність, єдність чоловічого і жіночого начала, символ освяченого шлюбу. При цьому, посилаючись на східнослов'янський фольклор, жіночу роль він відводив сонцю, а чоловічу – місяцю. Вчений навіть висунув версію, що подібні підвіски могли носити тільки одружені жінки [5, с.61]. Б.А. Рибаків підмітив, що поєднання місяця і сонця могло означати «день та ніч».

Нова хвиля інтересу до місяцеподібних прикрас виникла в 1990 роках. Так дослідник Ж. Бланкофф розпочинає їх еволюцію на території Європи від бронзового віку та виводить її до малоазійських прототипів, вважає ймовірно запозичення їх у Візантії через Крим, де існували лунници та форми для їх лиття в VIII-IX ст. Автор вважає прикрасу язичницьким символом епохи бронзи до XIII ст. що трансформувалася в християнському середовищі XI-XIII ст. в символ Богородиці [1, с. 26-30].

Дослідниця Н. Хамайко зазначає що сумнівні відносно язичницької семантики слов'янських лунниць висловив Г. Атанасов, звернувши увагу на відсутність лунниць в достовірно слов'янському середовищі VI-VII ст., на фоні їх поширення у цілому ряду сусідів, включаючи християнську Візантію [18, с. 121].

Нашу увагу найбільше привернули лунници з хрестом, які з'явилися на території Київської Русі в XI ст. Поява двох елементів у підвісках, поєднання серповидного місяця і хреста, частина дослідників трактує як поєднання символу місяця і сонця і вважають їх повністю язичницьким амулетом [3, 5], інші ж пов'язують їх з проявом релігійного синкретизму [1].

Переглядаючи літературу та статті по даній темі звернули увагу на дослідження Наталії Хамайко у статті «Древнерусские лунници XI-XIII вв. проблема происхождения и семантика». Дослідниця звертає увагу на те, що швидка політика християнізації давньоруських князів яскраво описана в літописних текстах; численними є й давньоруські церковні повчання проти пережитків язичницьких забобів і обрядової магії, закріплені кодексом церковних законів. Край важко уявити, щоб у таких умовах було можливим відкрите використання язичницьких амулетів, а тим більше, щоб таким амулетом виявився один найпоширеніших типів жіночих прикрас. Вважати лунници з хрестами давньоруським новоутворенням також немає підстав, враховуючи з одного боку строгу регламентацію християнських канонів з боку грецького духовенства, широко представленого на Русі у до монгольський період, а з іншого, наявність їх прототипів серед власне візантійських старожитностей. Серед лунниць з хрестом трапляється два види, лунници із зображенням хреста нанесене безпосередньо на площину підвіски-лунници, та поєднання двох окремих підвісок – і лунници, і хрестика – як двох рівнозначних елементів в одній. Л.А. Голубева виділяє даний тип як особливий, що був поширений в XII-XIII ст. За її словами даний тип лунниць це єдиний солярно-місячний символ. В язичницькому розумінні сонце як жіноче начало, а місяць як чоловіче, є космічним союзом і покровителем шлюбу. Враховуючи, що такі предмети обов'язково проходили процедуру освячення в церкві, не може бути й мови про усвідомлено язичницький підтекст цієї прикраси. Донедавна в історіографії складалося помилкове твердження про те, що до мешканців різних куточків та віддалених міст Київської Русі нова релігія прийшла

значно пізніше, і тривалий час зберігалися пережитки язичництва, які християнству було не так просто викоринити. Але за результатами археологічних досліджень можна прийти до зовсім інших висновків.

Питаннями християнізації населення займалася О.М. Веремейчук, яка проаналізувала археологічні матеріали, що стосуються християнської тематики. Завдяки цим дослідженням тепер можна порівняти рівень християнізаційних впливів у міських та сільських поселеннях.

Якщо взяти до уваги те, що предмети особистого благочестя на території Пересипниці, представлені великою кількістю хрестиків, виготовлених з різних матеріалів, іконками та хрестами енкаліпціями, все це нашоухує на думку: у давньоруські часи жителі цієї території сповідували християнство, про що свідчить велика кількість знахідок предметів християнської культури.

Під час вивчення лунниць та семантики їх походження для порівняння нами були взяті знахідки прикрас не тільки із західних, а й з інших регіонів. А.А. Вamuш у статті «Нагрудні підвіски-амулету давньоруського жіночого костюму з українського Прикарпаття» подає опис лунниць, що були знайдені на території Буковини. Це знахідки трьох екземплярів лунниць і два їх фрагменти. Як зазначила дослідниця всі вони знайдені на Чорнівському городищі і датуються першою половиною XIII ст. знайдені лунници виготовлені способом лиття із низькопробного срібла та бронзи. Вони відносяться до типу ширококорих і вузькорих (круторогах), мають різну форму. Нас особливо у даному дослідженні зацікавив орнамент на деяких з прикрасах. За словами А.А. Вamuш серед лунниць є такі, поверхня яких прикрашена чотирма косими хрестами і п'ятьма псевдозернинами, кінці оформлені у вигляді головок змії з чітко виділеними гострою голівкою та двома очима. Зворотна сторона гладка і не має зображень. Серед лунниць є і така, середина виробу якої виготовлена як переплетення двох кривих, що утворюють обриси постаті в німбі. При описі двох фрагментів лунниць із Чорнівського городища дослідниця зазначає, вони збереглися лише частково про їх загальний вигляд і тип судити складно, їх слід датувати XII – першою половиною XIII ст. На двох цілих екземплярах лунниць, крім чисто язичницької символіки є і християнські символи: хрест і постаць святого в німбі.

Таке поєднання язичницьких та християнських мотивів досить часто присутнє на лунницях. Більше того, поєднання місяця з хрестом зустрічається в багатьох мотивах народного мистецтва і навіть увінчує верхівки християнських церков. Останні дослідження доводять, що напівмісяць (лунниця) входив до числа атрибутів Богоматері, і це знайшло своє відображення на численних західноєвропейських реліквіях аж до XVIII ст. [1, с. 26]. Із канонічних християнських текстів випливає, що Богородиця асоціюється із апокаліптичним образом жінки, огорнутої сонцем, під її ногами місяць, і на голові її вінець із дванадцяти зірок. Ілюстрацією до цього образу слугують численні зображення Богоматері, під якою розташовується півмісяць. У західноєвропейській іконографії отримав навіть поширення іконографічний тип «Богоматері-Цариці Небесної», де Богоматір зображується стоячою на місяці. Більше давній тип католицького зображення Діви Марії має назву «Луна». Вже сама древня назва свідчить, що образ Діви Марії замінив образ богині Луни. Одним з древніх зображень «християнської Луни» є барельєф на капітелі в церкві Квінтанілла де лас Вінас (Італія) і відноситься до періоду VII- VIII ст.

Півмісяць у Давньому Єгипті символізував процвітання. Греки використовували півмісяць як один із атрибутів Діани — богині Олімпу; півмісяць у 339 р. до н.е. вважався символом Візантії, а Діана — покровителькою міста; 330 р. імператор Константин перейменував Візантію на Константинополь і оголосив покровителькою міста Діву Марію, її атрибутом як "цариці небесної" вважався півмісяць.

Християнство, поширюючись на слов'янський світ, набуло статусу світової релігії, вступаючи у складні взаємовідносини з язичництвом, але не знищило його глибинного духовного потенціалу. У давньоруському мистецтві простежується органічний зв'язок з християнською символікою. При вивченні семантики давньоруських лунниць слід не забувати про те, що тлумачення символу, його зміст і структура належать до філософсько-культурологічних проблем, пов'язаних із розумінням сутності самого мистецтва. Символічне мислення має універсальний і специфічний зміст: універсальний — оскільки виходить за межі певної культури, і специфічний — оскільки належить до певного періоду історії. Мислити символами означає постійно відкривати нові значення. Символ — це водночас і образ (в аспекті знаковості), й знак з властивою йому невичерпністю і багатозначністю образу. Структура символу покликана відтворити через окреме звище цілісний образ світу.

Тлумачення символу — своєрідна діалогічна форма знання. Смісл символу реально існує лише у межах людського спілкування.

Закономірно постає питання про походження символу, взаємозв'язок символічного й історичного. Виникнення символу як художньо-релігійної структури сягає міфологічної свідомості, первісного мислення, з відповідною системою знаків.

Стосовно культури Місяця збереглося багато етнографічних, фольклорних та інших даних про велике значення Місяця у системі уявлень давньоруської людини. Він шанувався як один з носіїв священної стихії світла; його фази лягли в основу перших землеробських календарів; за його положенням визначався час вночі, передвіщався стан погоди, майбутній врожай. Не заперечуючи осмислення лунниць як атрибутів культури Богоматері, яке вони отримали на візантійських землях, треба зауважити, що в період язичництва слов'яни навряд чи надавали їм подібне значення.

Необхідно відмітити, що в більш пізній час під впливом православ'я сприйняття місяця трансформувалося та було пов'язане з християнським розумінням створення світу. Варто зазначити, що неможливо провести чіткої межі між культурою християн і язичництвом.

Дане дослідження семантики давньоруських лунниць ще потребує ґрунтовного вивчення. Ще довгий час серед науковців та дослідників будуть точитися суперечки стосовно їх походження і питання чи півмісяць є символ язичництва чи християнства залишаться відкритим. Дійсно, широке розповсюдження лунниць в X-XIII ст. практично на всій території слов'янських народів створило уяву, що мова йде про типовий слов'янський язичницький амулет. Однак нові археологічні знахідки та дослідження ставлять це під сумнів.

Земля ховає в собі чимало скарбів минулих епох. Але і з того, що на сьогодні знайдено, мов із шматочків мозаїки, можна скласти картину життя наших предків. Вироби слов'янських майстрів не сплутаєш із скіфськими, сарматськими, готськими, греко-римськими. Вони мають свій стиль, хоча художніми якість і способом виконання в різних районах часом дуже різняться.

Підсумовуючи вищевикладений матеріал, хочемо зазначити, що мета дослідження статті були спрямовані на те щоб увести до наукового обігу знахідки лунниць з території давньоруської Пересопниці та розпочати вивчення їх семантики. Ми погоджуємося з висловом Н. Хамайко про те, що давньоруські лунници X ст., і в XI-XIII ст. знайдені в комплексах нагрудних прикрас разом з яскравими християнськими символами ставлять під сумнів їх призначення як язичницьких амулетів. Перед нами можливо звичайна жіноча прикраса, що на тлі боротьби зі слов'янськими "язичницькими забобонами", церква сприймала як "істинно православні" і поширювала з хрестом, та багатьма іншими атрибутами християнської матеріальної культури візантійського суспільства і, очевидно, сприймалися, як істинно християнські символи уже на стадії запозичення.

Джерела та література

1. Бланкофф Ж. Языческие пережитки в женских украшениях Древней Руси (о черниговских лунницах) / Ж. Бланкофф // 1000 років Чернігівській єпархії. – Чернівці: Сівєрська думка, 1992. – С.26-30.
2. Вamuш А.А. Нагрудні підвіски-амулету давньоруського жіночого костюму з українського Прикарпаття /http://www. ippo buk. cv.ua/imqes/Vamuш_7.doc
3. Войтович В.М. Українська міфологія. - К., 2002
4. Гольмстен В.В. Лунници Императорского Российского Исторического Музея за 1913 год. М., 1914
5. Даркевич В.П. Символы небесных светил в орнаменте Древней Руси //СА.–1960.–№4
6. Історія українського мистецтва: У 5т./ НАН України. ІМФЕ ім. Рильського; голов.ред. Г. скрипник, - К., 2008., - Т.1: - 710с.
7. Корзухина Г.Ф. Русскиеклады X-X вв. / Г.Ф. Корзухина – М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1954. – 156с.
8. Кучинко М. Культура Волині та Волинського Полісся княжої доби / Кучинко М., Охрімєнко Г., Савицький В. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2008. – 328 с.
9. Пивоваров С.В. Християнські старожитності в межирич Верхнього Пруту та Середнього Дністра. / С.В. Пивоваров – Чернівці: Буковина, 2001. – 152 с.
10. Прищєпа Б.А. Археологічні дослідження багатї садиби на посадї княжої Пересопниці/Б.А. Прищєпа// Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету: збірник наукових апраць.- Рівне:РДГУ, 2006. – Випуск 8. - С.65-67

11. Прищепа Б. Давня Пересопниця / Прищепа Б. // Наукові записки [присвячується 450 – річчю з часу створення Пересопницького Євангелія] / Рівнен. обл. краєзн. музей; голов. ред. Булига О.– Рівне, 2011. – Вип. IX, ч. 1. – С. 47 – 53.
12. Прищепа Б.А. Волинські скарби XI – початок XII ст.. в контексті політичних подій на території Південної Русі/Б.А. Прищепа/ Словянський світ і Україна: збірник наукових праць РДГУ, - Рівне:видавець О. Зень, 2011. – 504с.
13. Рыбаков Б.А. Ремесло Древней Руси /Б.А. Рыбаков – М.: Изд-во АН СССР, 1948. – 791 с.
14. Рыбаков Б.А. Язычество древней Руси / Б.А. Рыбаков – М.: Наука, 1987. – 783 с.
15. Седова М.В. Ювелирные изделия древнего Новгорода (X-XV вв.) / М.В. Седова – М.: Наука, 1981.
16. Седов В. В. Восточные славяне в VI- XIII вв. / В.В. Седов – М.: Наука, 1982.
17. Терський С. Пересопниця: краєзн. нарис / Терський С.- Рівне: Азалія, 2003. – 160 с.
18. Хамайко Н.В. Древнерусские лунницы XI-XIII вв.: проблема происхождения и семантика/ Н.В.Хамайко. - Наукові записки з української історії: Збірник наукових статей. – Вип. 20. – Переяслав-Хмельницький, 2008. – 562 с.

ЛУННИЦІ З КОЛЕКЦІЇ ЗНАХІДОК КАЦ "ПЕРЕСОПНИЦЯ"

УДК 94:[364.322+177.72](477)

Т.Кузьма

ІСТОРИЧНІ ТРАДИЦІЇ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ТА БЛАГОДІЙНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

У статті аналізуються історичні аспекти розвитку явища волонтерства і благодійництва в Україні. В процесі узагальнення вітчизняного досвіду розглядаються шляхи соціальної діяльності благодійників головним чином в кризові періоди, що обумовлюється погіршенням матеріального й психологічного становища громадян, особливо соціально незахищених верств населення.

Ключові слова: волонтер, благодійна діяльність, соціальна діяльність.

The historical aspects of development of the phenomenon of volunteer and charitable activity in Ukraine are analysed in the article. In the process of generalization of home experience the ways of social activity of benefactors are examined, especially in crisis periods. It is stipulated by deterioration of material and psychological status of citizens, especially socially unprotected layers of population

Key words: volunteer, charity work, social activity.

Актуальність проблеми. Події, які відбуваються протягом останніх місяців в нашій державі стали імпульсом до введення масовий обіг терміну „волонтер”. І це логічно. Важко уявити сьогодні людину, мешканця навіть найвіддаленішого куточку України, який би не знав значення цього слова та вагомість даного явища. Волонтерська діяльність стала одним з основних напрямків допомоги нашим бійцям на сході країни, а також підтримки внутрішніх переселенців. У світовій практиці найголовнішою ознакою волонтерства є те, що волонтер частину свого вільного (особистого) часу, сил, енергії, знань, досвіду добровільно (без примусу та вказівок „згори”) витрачає на здійснення діяльності, яка є корисною людям і суспільству загалом.

Дилема значущості цього феномену в Україні до недавнього часу викликала зазвичай стримуючі емоції. Лише поодинокі випадки на кшталт проведення Єврочемпіонату з футболу 2012 р. виносили питання волонтерства на передній план. Втім історія волонтерства, благодійництва, безкорисливої допомоги нужденним має доволі тривалу історію, зокрема і на теренах нашої держави.

Вітчизняні дослідники спрямовують свою увагу на зміст волонтерства та механізми і напрями організації волонтерської діяльності. Питання ж історії розвитку волонтерства в Україні вивчене, на нашу думку, недостатньо. Тому метою нашої наукової розвідки є загальний аналіз зародження і розвитку волонтерського руху, а також зондування історичних аспектів здійснення благодійницької діяльності в Україні.

Окремими аспектами дослідження доброчинності та волонтерства у вітчизняній науці і практиці займалися Р.Х. Вайнола [3], Т.П. Голованова [7], О.М. Донік [8], І. Минович [11], Ф.Я. Ступак [15, 16] та інші.

Явище благодійництва та безкорисливої допомоги набуло особливої актуальності в зв'язку з поширенням християнства, де заповідь про милосердя, про любов до ближнього є однією з центральних. У Візантії в дні великих церковних свят імператор виходив на вулиці і сам роздавав милостиню жебракам. Зрозуміло, його приклад наслідували більшість заможних громадян імперії. Саме у Візантії з'явилися перші притулки для безпомічних осіб похилого віку.

Сам термін „волонтер” походить від французького *volontaire* – доброволець. Втім тут яскраво спостерігається загальноєвропейське коріння, адже в латині *volō* значить бажання, намір, і слов'янське „воля” з тієї ж парадигми [5]. Таким чином, в сучасному розумінні, це люди, які цілком безоплатно займаються громадською діяльністю, спрямованою на надання допомоги особам, що перебувають у складних життєвих обставинах, потребують сторонньої допомоги і цим сприяють своїй самореалізації.

В XVII – XVIII ст.ст. у Франції, Англії та інших країнах волонтерами стали називати людей, які добровільно йшли на військову службу [3, с.12]. В той час загальної військової повинності в Європі ще не існувало, і при оголошенні війни країні і